

VOOR EEN BROODJE HALF-OM

Over de lobby voor het behoud van de rituele slacht.

Het voorstel om tot een verbod op onverdoofd ritueel slachten te komen heeft binnen de Joodse gemeenschap voor nogal wat onrust gezorgd. Zowel het karakter van de rituele slacht, die juist als diervriendelijk bedoeld is, als het zeer geringe aantal dieren dat in Nederland op Joods-rituele wijze wordt geslacht zouden onvoldoende reden zijn voor dit verbod. Zat er dan wat anders achter? De aanpak heeft bovendien tot nogal wat ophef geleid. Robbert Baruch betoogt dat het wetsvoorstel voorspelbaar was en dat het feit dat het kon rekenen op grote steun en aanleiding gaf tot een principiële discussie, het gevolg is van de actuele politieke situatie. Een centrale rol was hierbij weggelegd voor de PvdA. Tegelijkertijd legt het antwoord van de Joodse gemeenschap op deze kwestie pijnlijk haar verdeeldheid en organisatorische situatie bloot. Baruch zal op hoofdlijnen de voortgang van de lobby voor het behoud van de rituele slacht, waar hij zelf een prominente rol in speelde, schetsen en ingaan op de toenemende horizontale werking van grondrechten, de actuele politieke situatie, de crisis binnen de PvdA en de bestuurlijke crisis van Joods Nederland.

Lezing voor het Genootschap voor de Joodse Wetenschap in Nederland

Drs Robbert Baruch

Den Haag - Amsterdam, 18 december 2011

Hartelijk dank voor uw uitnodiging. Ik moet u bekennen dat ik weliswaar al anderhalf decennium lid ben van dit genootschap, maar dat het nog maar de tweede keer is dat ik een bijeenkomst bezoek. De vorige keer sprak ik uitgebreid met Henriette Boas over de multiculturele samenleving. Nou, dan weet u om twee redenen wel meteen hoe lang dat geleden is.

De zinspreuk van mijn Alma Mater is *Praesidium Libertatis*. In de eerste jaren was de *Academia Lugduno Batava* een sterk multicultureel georiënteerd instituut. De eerste helft van de zeventiende eeuw kwam meer dan de helft van het aantal studenten van buiten de Republiek¹. Deze buitenlanders kwamen niet alleen af op het feit dat de in het buitenland gebruikelijke religieuze eed in Leiden na 1578 niet meer verplicht was, niet alleen op het feit dat studenten en hoogleraren waren vrijgesteld van het betalen van wijn- en bieraccijnzen, maar vooral op de excellente hoogleraren en de algemeen geldende religieuze vrijheid die de Republiek zo succesvol maakte.

De ene reden voor het oprichten van de universiteit was het opleiden van predikanten. De andere was het de rebellenstaat voorzien van goed opgeleide politieke leiders en bestuurders². In de woorden van Willem van Oranje zelf: *“tot een vast stuensel en de onderhoudt der vryheyt ende goede wettelicke regeringedes lants niet alleen in zaeken der religie maer oock in tgene den gemeynen borghelicken welstandt belanght (...), aldaer die jeucht (...) beyde inde rechte kennisse Godts ende allerley goede eerlycke ende vrye kunsten ende wetenschappen dienende tot die wettelicke regeringe der landen opgevoedt ende onderrichtet werdden*³.

Politieke geschiedenis was een belangrijk onderdeel van deze staatsopleiding: het was de manier om morele filosofie bij te brengen⁴. Het doel van alle politieke wetenschappen, dus ook de historische politicologie is het verbeteren van de politiek. *Historia Magistra Vitae*.

Ik zal op vier zaken ingaan:

1. De lobby zelf, waarbij ik beknopt zal uitleggen wat er gebeurd is;
2. de actuele politieke situatie, waarbij ik in zal gaan op de vraag of er sprake was van antisemitisme en een beeld zal schetsen van de actuele politieke situatie, en de achtergrond waartegen die te begrijpen is;
3. de crisis binnen de PvdA;
4. tot slot zal ik enige verdrietige opmerkingen maken over de staat waarin Joods Nederland zich bevindt.

Aan de hand van deze vier zaken zal ik enige conclusies trekken, en daarbij een enkel woord zeggen over politiek leiderschap, of gebrek daaraan.

---

¹ Wansink, Dr H: *Politieke Wetenschappen aan de Leidse Universiteit 1575-±1650*, (HES Publishers Utrecht, 1981), blz 12

² Th.H. Lunsingh Scheurleer & G.H.M. Posthumus Meyjes, *Leiden University in the Seventeenth Century. An Exchange of Learning* (Brill, Leiden 1975) blz 2-4

³ Willem Otterspeer, *Groepsportret met Dame I. Het bolwerk van de vrijheid. De Leidse universiteit, 1575-1672*. (Bert Bakker, Amsterdam 2000), blz 61

⁴ Felix Gilbert: *The Renaissance interest in history*, (Johns Hopkins Press, 1968)

1. De Lobby

Mijn betrokkenheid bij deze lobby dateert van februari 2011. Ik was voor andere zaken in de Kamer en liep tegen de secretaris van het NIK aan, die me vertelde dat dit speelde. Tot dan toe was er wel enige betrokkenheid geweest vanuit het NIK, maar de Joodse gemeenschap in bredere zin wist niet of nauwelijks van het bestaan van de initiatiefwet-Thieme, laat staan dat er sprake was van een lobby hiertegen. Daar moest die middag verandering in komen.

Nu is de kunst van het lobbyen niet het zomaar anderen proberen te overtuigen. Voor een lobby zijn ten eerste relaties en inzicht in het speelveld nodig, ten tweede inzicht in de argumenten aan alle zijden, ten derde een strategie, ten vierde een zo breed mogelijk draagvlak, en ten vijfde een aantal ambachtelijk bereide lobbyinstrumenten, zoals papers, persberichten en gesprekken. Kortom: het is echt heel erg hard werken.

Ik heb dan ook aangeraden onmiddellijk een Public Affairsbedrijf in te huren. Dat vond men al snel te duur. Daarop kwam de lobby bij vrijwilligers terecht, al is enige tijd een projectsecretaris ingehuurd.

De Partij voor de Dieren kwam ongeveer drie jaar geleden met een initiatiefwet om de rituele slacht te verbieden. Deze wet leek de Kamer een onbelangrijk wetje, en de discussie werd vooral door backbenchers gevoerd. Maar na de laatste verkiezingen ging het snel. De PVV was al snel om: zij steunen wel vaker initiatieven voor betere behandeling van dieren, en dit was bovendien een mooie manier om Islamiëten dwars te zitten. Op hoog niveau binnen de PVV was bekend dat het aantal Joden dat kosher vlees eet klein is, en de slacht op zichzelf vooral duur. Het feit dat de PVV om was, werd een probleem voor de VVD: die wil immers niet rechts ingehaald worden, zeker niet bij zaken die de multiculturele samenleving betreffen. De confessionele partijen spraken zich snel uit tégen de wet, en de progressieve partijen daarop vóór. Allengs kwam er meer weerstand tegen bij de achterbannen, maar de standpunten waren voor een belangrijk gedeelte al ingenomen, en “draaien” is verboden. Om de wet verteerbaar te maken is de wet gewijzigd in een wet die onverdoofde rituele slacht verbiedt, waar het eerst een ongeclausuleerd verbod op alle rituele slacht betrof.

Hoewel het argument van de godsdienstvrijheid pas later in de discussie gebracht werd, was de politieke consensus van een meerderheid in de Kamer was dat godsdienstvrijheid moest wijken voor dierenwelzijn. Rituele slacht is iets van “vroeger”, er zijn nu nieuwe inzichten die ons bewijzen dat dieren er méér bij lijden dan bij de verdoofde slacht, en zoals andere religieus-culturele relictten, zoals de vrouwenbesnijdenis, kinderkastijding, veelwijverij, exorcisme moest het maar verdwijnen. De discussie ging daarmee vanaf het begin veel meer over godsdienstvrijheid dan over dierenwelzijn dan men wilde erkennen of bespreken. De tragedie is dat de “bewijsvoering” vooral kwam vanuit het dierenwelzijn en de wetenschapsfilosofie (namelijk de vraag van de bewijsbaarheid van lijden), waardoor we gedwongen waren ook op die fronten met tegenargumenten te komen.

Dit hebben we gedaan. Er was binnen korte tijd een werkelijk fantastisch team met goede mensen. Betrokken, fijn om mee te werken, gemotiveerd, intelligent. Het eerste wat we deden was de discussie proberen een andere draai te geven. Rituele slacht was in eerste instantie tegenover *reguliere* en *verdoofde* slacht gezet. Dat zette ons meteen op

achterstand, want daarmee was onze slacht *irregulier*. Bovendien klinkt verdoving als iets prettigs. Als een roesje. Wij hebben de term “Industriële slacht” geïntroduceerd om de tegenstelling in ons voordeel duidelijk te maken. In de Tweede Kamer leek van meet af aan een meerderheid op basis van de argumenten die betrekking hadden op *dierenwelzijn* en *wetenschap* van mening dat de onverdoofde rituele slacht verboden kon worden. Daar stond als derde categorie argumenten tegenover dezulke die betrekking hadden op de godsdienstvrijheid. Wij waren dan ook gedwongen op de eerstgenoemde onderwerpen met weerwoorden te komen, hoewel we wisten dat de echte discussie zich op een ander terrein bevond. We hebben onderzoeken laten doen, en de Kamer kennis laten nemen van onderzoeken die al bestonden. Daarnaast hebben wij geprobeerd uit te leggen hoe een verbod op rituele slacht ons in de ziel trof: שחיטה (shechita, rituele slacht) beoogt juist dierenwelzijn te bevorderen. Omdat duidelijk was dat de geloofsgemeenschappen niet eerder op een fatsoenlijke manier betrokken waren bij de voorbereiding van de wet, hebben we ingezet op een hoorzitting. Die kwam er, met als hoogtepunt een optreden van Rabbijn Jonathan Sacks.

Eén argument noemden wij telkens, en met opzet, niet. Dat was het argument van de שואה (Shoah, Holocaust). We waren bang dat het argument dat de eerste wet van de Nationaal-Socialisten een verbod op de rituele slacht was, de discussie in de Kamer onvruchtbaar zou maken. Overigens is het nog erger: de betreffende wet rept niet van een verbod op rituele slacht, maar een verdovingsplicht⁵. Bij de bijdragen die namens de geloofsgemeenschappen zijn gevoerd, is dit argument dan ook niet gebruikt. Bij een bijdrage van een jurist kwam het echter wel in de bewijsvoering voor, waarop juist die jurist natuurlijk die avond in de pers en andere media verscheen.

Aan de hand van de hoorzitting bleek wel de onverteerbaarheid van de wet bij de geloofsgemeenschappen. Een meerderheid van de Kamer wilde daar wel wat aan proberen te doen, zij het optisch. Daarom kwam er een amendement van D66 dat ogenschijnlijk een uitweg bood voor het godsdienstvrijheidargument: geloofsgemeenschappen die van mening waren dat hun slacht net zo diervriendelijk was als de gebruikelijke, konden –in theorie– een ontheffing krijgen. Het aannemen van dit amendement was voldoende reden voor D66, GroenLinks, de PvdA en de VVD om definitief hun steun aan de wet te verlenen.

Op weg naar de behandeling in de Eerste Kamer hebben wij een *position paper* ingediend dat door alle Senatoren die ik sprak als zeer goed beschouwd werd. Je weet nooit wat uiteindelijk de belangrijkste succesfactor van een lobby was, maar dit document heeft zeker een belangrijke bijdrage geleverd.

In de Eerste Kamer was een meerderheid van mening, op basis van godsdienstvrijheid, dat de wet niet aangenomen moest worden. Daar kwamen interne inconsistenties bij, die voor een belangrijk deel volgden uit het in de Tweede Kamer door de parse fracties opgestelde amendement. Op dit moment “hangt” de behandeling: de indienster moet nog reageren op

---

⁵ Gesetz über das Schlachten von Tieren, 21 April 1933: § 1 Warmblütige Tiere sind beim Schlachten vor Beginn der Blutentziehung zu betäuben. Der Reichsminister des Innern kann bestimmen, daß die Vorschrift des Abs. 1 auch beim Schlachten anderer Tiere anzuwenden ist. Solange er von dieser Befugnis keinen Gebrauch macht, können die Landesregierungen oder die von ihnen bestimmten Stellen solche Bestimmungen erlassen. Bei Notschlachtungen (§ 1 Abs. 3 des Gesetzes über die Schlachtvieh- und Fleischbeschau vom 3. Juni 1900, Reichsgesetzbl. S. 547), bei denen sich die Betäubung des Tieres nach Lage der Verhältnisse nicht ausführen läßt, findet die Vorschrift des Abs. 1 keine Anwendung.

de tweede termijn van de Kamer, er komt nog een derde termijn om een brief over een voorgesteld covenant waarin met de geloofsgemeenschappen tezamen het dierenwelzijn verbeterd kan worden, met de Staatssecretaris te bespreken en daarna kunnen pas stemmingen volgen. Het is onzeker of die zullen volgen: de indienster heeft de mogelijkheid haar wet in te trekken, en heeft aangekondigd met een nieuwe wet te komen. Ik betwijfel of dat een kansrijke exercitie is: de Tweede Kamer heeft genoeg van deze discussie.

2. De actuele politieke situatie

Hoe heeft deze discussie nu zo plotseling en zo succesvol op kunnen komen, en is er sprake van antisemitisme? Om de politieke achtergrond te schetsen wil ik twee aspecten belichten: de eerste is de tijd waarin wij leven; ten tweede de actuele politieke situatie.

De kunst van politiek is het in evenwicht brengen van vrijheid die geen losbandigheid is, met orde die geen dictatuur wordt⁶. Veel politieke spanningen komen voort uit al dan niet gepercipieerde excessen die te maken hebben met vrijheid en orde.

De huidige tijd, en die is daar niet uniek in, wordt gekenmerkt door een grote wens tot orde, gelijkheid, egalitarisme, en een sterke overheid. Er is een groot vertrouwen in die overheid, althans, in de potentieel ordenende werking ervan. Veel zaken, en steeds meer zaken die vroeger tot het domein van de persoonlijke relaties behoorden, worden nu in het politieke domein besproken. Kledingkeuze (het burqaverbod), hoe begroetingen plaatsvinden (de discussies over religieuze vertegenwoordigers en overheidsdienaren die geen hand willen geven) en morele afweging van ambtenaren (de weigerambtenaar), de afkeer van elites (de discussie over beloningen, maar ook over cultuur) zijn geen los van elkaar staande fenomenen, maar onderdelen van dezelfde, nu steeds meer dominante trend: die van het steeds verder toenemende cultuurrelativisme. Onderdeel hiervan is dat “de anderen” zich “geen privileges” zouden moeten aanmeten op grond van hun religie of welke grond dan ook. Ze zijn immers in niets beter dan de rest, en de wet moet voor iedereen gelijk zijn. Deze grote hark die op dit moment door de tuin van de democratie getrokken wordt⁷ haalt ongetwijfeld het onkruid weg, maar ook de rozenperkjes die in generaties met liefde, compassie en hartstocht zijn gekweekt.

Er is me vaak de vraag gesteld of er nu sprake is van רשעות (risjes, antisemitisme). Bij dit Genootschap zal ook deze vraag aan de orde gesteld moeten worden: de eerste gedocumenteerde lezing, die op 4 december 1921 voor het Genootschap gehouden werd door Mr M. Zeldenrust ging immers over dit thema⁸. Mijn antwoord is telkens “nee” geweest, maar daarmee er is geen reden tot gerustheid. Ik denk dat het erger is.

Wat is een antisemiet? Het is bekend wat een antisemiet is (namelijk iemand die niet van jodelen houdt), maar een eenduidige definitie van antisemitisme is moeilijker te vinden⁹. De *European Forum Taskforce on Antisemitism* hanteert als definitie “Antisemitisme is een bepaald beeld van Joden, dat zich kan uiten als haat tegen Joden”. Daarvan is bij Thieme geen sprake. Ze heeft geen persoonlijke haat laten zien. Integendeel. Maar tegenover deze affectieve definitie staat een morele, namelijk die van Konstantin Brünner, die stelt dat haat universeel is, maar antisemitisme, (...) *that Jews are spiritually inferior and morally*

---

⁶ Leo Strauss, *Persecution and the Art of Writing*, (University of Chicago Press, 1988), blz 37

⁷ Zie prof mr Klaas de Vries, *Ontwerp en onderhoud van de Hortus Democraticus*, Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar De praktijk en cultuur van het Nederlandse parlement aan de Faculteit der Letteren van de Radboud Universiteit Nijmegen op vrijdag 4 juni 2010

⁸ *Bijdragen en Mededeelingen van het Genootschap voor Joodse Wetenschap in Nederland, gevestigd te Amsterdam*, (Amsterdam, Internationaal Antiquariaat Menno Herzberger) no1, blz 52

⁹ Een andere bekende grap is “Een antisemiet is iemand met een meer dan gemiddelde hekel aan joden. Zelf gebruik ik nog wel eens meer dan *noodzakelijke* hekel.

degenerate human beings.¹⁰ Thieme heeft bezwaren geuit tegen de Joodse praxis, en daar telkens bij gezegd dat ze ervan overtuigd is dat de bedoelingen goed, maar achterhaald zijn. Aan de andere kant werd er wel verwezen naar moraliteit. Maar, nogmaals, niet *affectief* gericht tegen *personen*, maar tegen het spirituele en morele erfgoed dat zij – als groep – vertegenwoordigen. Mijn stelling is dat dit niet expliciet tegen de Joden gericht is, maar een bredere context kent.

a. Context: zacht nihilisme

Leo Strauss laat zien dat het moderne liberalisme een intrinsieke neiging tot relativisme in zich draagt¹¹. De klassieke opvatting van het liberalisme is dat mensen de vrijheid moeten hebben zich te kunnen ontplooiën; de moderne opvatting legt de nadruk op individuele vrijheden en gelijkheid: waarheden zijn daarbij relatief. Dit relativisme kan dit leiden tot nihilisme¹² dat in twee vormen terug kan komen. Een “brutaal” nihilisme, dat bestaande tradities, ethiek en afwijkende cultuur met geweld onderdrukt, en vervangt door de dominante. Dit zie je bij nationaalsocialistische en marxistische dictaturen¹³. De tweede vorm van nihilisme is de “zachte” vorm, die je tegenkomt bij Westerse democratieën. Waardevrije doelloosheid en hedonistisch in alles-toestemmend egalitarisme zijn de norm. Alles mag, alles kan, niets heeft een hoger doel, en alle uitingen zijn toegestaan¹⁴. De werkelijkheid, de waarheid en de rechtvaardigheid zijn die zaken die door een meerderheid, en dan het liefst een meerderheid in de Tweede Kamer, tot werkelijkheid, waarheid en rechtvaardigheid worden bestempeld. Het is moeilijk te ontkennen dat de Nederlandse samenleving tot dit nihilisme is vervallen. Iedereen heeft alle rechten: waar de grondrechten traditioneel bedoeld zijn om de mensen tegen de Staat te beschermen, menen velen nu dat de grondrechten er zijn om mensen tegen elkaar te beschermen. Vrijheid van meningsuiting is niet langer een recht dat een individu vrijwaart van vervolging, maar een excuus om anderen te schofferen. En zo zijn er vele voorbeelden. Binnen deze nihilistische maatschappij is alle op esoterie en openbaring gebaseerde denkwijze een bedreiging. Onder het mom van “scheiding van Kerk en Staat” wordt daarom op allerlei manieren religie uit het kenbare domein geweerd.

b. De actuele politieke situatie

De VVD en het CDA verkeren elk in een crisis. Op de PvdA kom ik zometeen terug. Maar alle drie de partijen hebben hetzelfde probleem. Deze brede volkspartijen voelen zich steeds vaker gedwongen duidelijke standpunten in te nemen. Een probleem daarbij is, dat zij deze standpunten in moeten nemen in een ideologisch vacuüm. De *uitgangspunten* van deze partijen zijn steeds minder herkenbaar en relevant geworden, ook onder invloed van het nihilisme dat ik zo-even beschreef. Waar de *uitgangspunten* vaak de bindende factor binnen de politieke partijen waren waar de meeste leden en kiezers zich wel in konden vinden (VVD:

---

¹⁰ Konstantin Brünner, *The Tyranny of Hate: The Roots of Antisemitism : A Translation into English of Memsheleth Sadon* (Edwin Mellen, 1992) blz 26.

¹¹ Leo Strauss, *Liberalism Ancient and Modern* (University of Chicago Press, 1968).blz vii-xi

¹² Thomas Pangle, "Epilogue", in: *History of Political Philosophy, ed. Leo Strauss and Joseph Cropsey, 3rd ed.* (University of Chicago Press, 1987) blz 907–908.

¹³ Leo Strauss, *On Tyranny* (Free Press, New York, 1991) blz 22–23, 178

¹⁴ Leo Strauss, "What Is Political Philosophy?" 9–55 in Leo Strauss, *What Is Political Philosophy? and Other Studies* (Glencoe: The Free Press, Illinois, 1959) blz 18–19

liberaal: vertrouwen in mens en markt, CDA: Christen-democratisch, vertrouwen in instituties en middenveld, PvdA: sociaal-democratisch: vertrouwen in emancipatie en een verantwoordelijke staatsinrichting), zijn de partijen nu verwickeld in met behulp van politieke marketing elkaar vliegen afvangen op tamelijk willekeurige standpunten. Natuurlijk neemt daarmee de kritiek vanuit de achterban toe, waarbij de paniek bij de politieke partijen weer verder toeneemt. Politieke marketing, dagkoersen, paniek in de peilingen leiden ertoe dat politieke uitkomsten moeilijk te voorspellen zijn. Een artikel in De Telegraaf of op een weblog kan Kamermeerderheden veroorzaken. De enige partijen die daar een herkenbaar, zij het minimalistisch geluid tegenover zetten, zijn de PVV, de SP, de Partij voor de Dieren en in mindere mate de SGP.

Gelukkig kent de politiek ook enige inertie. De polderpartijen (VNO/NCW, SER, STAR, vakbonden) hebben meer belang bij een stabiele staatsinrichting dan de Tweede Kamer, en daarnaast hebben we de Eerste Kamer en de Raad van State.

Ook de weerbaarheid van deze organen is niet eindeloos. De Eerste Kamer politiseert in hoog tempo en de PVV voert (ook daar) discussies die daar niet thuishoren, zonder dat daar altijd adequaat op gereageerd wordt. De bonden verliezen aanhang en belang en met de benoeming van Donner zal ook de Raad van State een politieker orgaan worden.

Wie een bijdrage wil leveren aan het tegengaan van dat nihilisme zal zich moeten wapenen: ik zie hier binnen onze eigen kring een belangrijke rol voor het Joods onderwijs. Als wij een tegenwicht willen bieden tegen het nihilisme zullen we zelf moeten laten zien, en bevorderen dat intellectuele scholing en religieuze normen en waarden een verdiepend alternatief bieden.

Concluderend: de aanvallen op religieuze grondrechten zullen door blijven gaan. De politieke cultuur noch de actuele politieke situatie zijn hoopgevend.

3. De PvdA

De PvdA vervulde een centrale rol bij de behandeling van de motie in de Tweede Kamer. Met een “swing” van dertig zetels zou het beeld in de Kamer een heel andere geweest zijn. Waarom stemde de PvdA voor de wet?

In mijn optiek heeft dit te maken de met politieke onzekerheid waar de PvdA onder lijdt. De geschiedschrijving van de PvdA is ongeveer als volgt: Heel Nederland zucht sinds de jaren '60 onder Paarse kabinetten waar de PvdA de dominante, zo niet de enige partij in was. Geen enkel Nederlands probleem kon besproken worden, en de grenzen stonden wagenwijd open voor mensen die hier van een uitkering kwamen genieten. Dit duurde totdat professor Pim de onderdrukte furie van de Nederlandse volkswil vorm en stem gaf.

Onzin, natuurlijk, maar een redenering die veel gevolgd wordt. Waarbij het pijnlijk is om te zien dat de PvdA er niet in slaagt om daar een eenduidig alternatief tegenover te zetten. Dit heeft er in de afgelopen jaren toe geleid dat, bovenop het “algemene” loslaten van uitgangspunten dat ik zojuist beschreef, de PvdA verkeert in een enorme richtingenstrijd. Hoe onterecht het beeld van een PvdA die de multiculturele samenleving veroorzaakt en omarmt ook is: het is een beeld waar veel “vernieuwende” PvdA'ers afstand van willen nemen door te laten zien hoe stevig en rechtlijnig de PvdA tegenwoordig is. Tegelijkertijd heeft de PvdA traditioneel als achterban de zich emanciperende arbeiders. In deze tijd wordt deze groep voor een groot gedeelte gevormd door mensen van Turkse en Marokkaanse afkomst. Deze herkennen zich traditiegetrouw in het optimistische mensbeeld waar de PvdA voor stond.

Juist bij deze groep ontstond een enorme teleurstelling over het standpunt van de PvdA in de Tweede Kamer. Bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten is tot in de moskeeën opgeroepen om op de PvdA te stemmen om in de Eerste Kamer een meerderheid tegen de gedoogcoalitie te kunnen vormen. Dat de PvdA bij de eerste grote discussie na die verkiezingen het rechtse blok van deze coalitie aan een meerderheid hielp bij een wet die door een groot gedeelte van die achterban als anti-islamitisch werd gezien, heeft bij velen van hen tot teleurstelling geleid.

De felheid waarmee een gedeelte van het politieke leiderschap van de PvdA de discussie over rituele slacht eerst niet wilde voeren, toen wilde negeren, toen wilde bestrijden, heeft een beetje te maken met oprechte compassie met dieren, maar meer met het nihilisme dat ik eerder noemde, maar nóg meer met de vraag “Waar moet het met deze partij naar toe?” waarbij een gedeelte van het leiderschap al jaren deze vraag probeert te beantwoorden met “Nou, niet naar multiculturalisme, of iets wat daar op lijkt, want dat kost ons stemmen”. Gebrek aan leiderschap, gebrek aan het vormgeven van deze discussie en gebrek aan een gedeelde visie op het niveau van uitgangspunten maken van de PvdA een in het openbaar zwalkende, onzekere partij.

Een gemiste kans. Ik denk dat de PvdA altijd de partij is geweest die een sterk verhaal had over emancipatie en toegang tot kennis, macht en inkomen. De onzekerheid en gebrek aan leiderschap, vooral van leiderschap van ideeën, zorgen ervoor dat de PvdA een onzekere factor in de politiek blijft. Zelf onzeker, en onzekerheid toevoegend.

Binnen de PvdA is een groep Joden actief die met succes de Eerste- en Tweede Kamerfracties, het bestuur en de leden van de vereniging benaderd heeft. Deze groep is zeer belangrijk geweest bij het entameren van de discussie en het druk-op-de-ketel houden¹⁵, en was dan ook een belangrijk onderdeel van de lobby. Bij D66¹⁶ en GroenLinks hebben de interne partijdiscussies¹⁷ een belangrijke rol gespeeld; ik denk dat die bij de PvdA uiteindelijk bepalend zijn geweest.

---

¹⁵ Buiten de Joodse lobby is binnen de PvdA nog meer verzet gekomen: de afdelingen Amsterdam en Rotterdam en een aantal gewesten heeft de zaak aangekaart. Op een politieke ledenraad is een motie-Slager aangenomen waarin de PvdA-fractie van de Tweede Kamer werd opgeroepen tegen de wet-Thieme te stemmen. Deze motie werd door een meerderheid van PvdA-ers, waar ook veel niet-Joodse of –Islamitische PvdA'ers tussen zaten, gesteund.

¹⁶ Bij D66 is ook tijdens een partijbijeenkomst een motie aangenomen om de wet af te wijzen.

¹⁷ Bij de VVD is de discussie zeker intern gevoerd. Maar de grootste coalitiefractie heeft geen behoefte aan intern gekrakeel dat naar buiten komt. Partij-disciplinair is er zo voor gezorgd dat deze discussie niet in de openbaarheid kwam, al is er wel door de Statenfractie van de VVD in Noord-Holland een uitspraak tegen het verbod op rituele slacht gedaan.

4. De Joodse organisaties

Veel Joden die iets aan het Jodendom doen, hebben een Joods netwerk dat gebaseerd is op ófwel religie, ófwel Israël, ófwel de Holocaust, ófwel Joodse organisaties, ófwel cultuur. Wereldwijd zie je dat de rol van al deze fenomenen afneemt. De religieuze netwerken bestaan niet meer, of op een andere, vaak meer internationale manier, de mening over Israël als Joodse staat en de beleving van het Zionisme zijn sterk veranderd, de generatie die de Holocaust heeft meegemaakt sterft uit, de Joodse organisaties hebben te lijden onder dezelfde problemen als de rest van het maatschappelijk middenveld¹⁸: beperkte middelen, beperkt professioneel leiderschap, beperkte betrokkenheid. Joodse cultuur is diffuser, internationaler en minder herkenbaar (of, als je het positief wil formuleren: meer divers) geworden. Met andere woorden: voor de jongere generatie zijn veel van deze netwerken niet interessant of relevant. Vandaar het succes van de organisaties die het op een vernieuwende manier aanpakken (bijvoorbeeld Chabad, KolDor, Limmoed, JSAM, AMOS en de Joodse Salons), en vandaar en het voortstropelende geploeter van veel conventionele organisaties. De betrokken kerkgenootschappen ken ik niet anders. Er wordt met de beste bedoelingen gewerkt, maar er is geen professionaliteit.

Deze diversiteit had ook zijn weerslag op de groep mensen die ik – ik zeg het Marianne Thieme maar na – de Joodse lobby zal noemen. Vanaf het begin van de lobby was er een aantal tegenstrijdige opvattingen die de sfeer ondermijnden, maar ook de effectiviteit beïnvloedden.

a. Liberaal - Orthodox

Er is in Nederland maar één kerkelijke organisatie verantwoordelijk voor de slacht, en dat is het NIK. Er is maar één organisatie die deze slacht uitvoert, en dat is de NIHS. Het is dus niet verwonderlijk dat deze organisaties de primair betrokkenen waren bij de organisatie van de lobby. Maar! De inperking van religieuze rechten heeft natuurlijk betrekking op alle Joden, ook zij die alleen potentieel kosher eten, of zoals ik ze zelf noem, hen die *ook* kosher eten. Ik kan niet anders zeggen dan dat door de betrokken orthodoxe rabbijnen hier zeer prudent mee omgegaan is. Natuurlijk, zij stelden het niet op prijs als anderen dan van orthodoxe komaf de techniek van de rituele slacht verdedigden. Ik ben zelf ook wel bestraffend toegesproken als ik eens op shabbat een mail had gestuurd. Maar als het ging om civiele vrijheden of verdere betrokkenheid, waren de betrokken rabbijnen pragmatisch genoeg om in te zien dat zij een specifieke rol hadden, die aansloot op rollen van niet-rabbijnen of Joden die aangesloten zijn bij het liberale kerkgenootschap. Zowel rechtstreeks als via het CJO waren alle bekende organisaties zo veel mogelijk aangesloten. Door de druk waaronder gewerkt werd en het grotendeels vertrouwelijke karakter van veel mails was het niet altijd mogelijk om iedereen overal altijd te informeren. Ik zou willen dat alle betrokkenen zo pragmatisch erin stonden. Een aantal orthodoxe betrokkenen “vergat” telkens een aantal mensen te informeren, waardoor zeker in de latere fase van de lobby de coördinatie steeds meer ontbrak. Daarnaast vond een aantal mensen van liberale komaf het nodig om te zeggen dat “het liberale Jodendom door de orthodoxie werd weggehouden van de lobby”, wat

---

¹⁸ Zie Robert Putnam: *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. (Simon & Schuster, New York, 2000).

natuurlijk niet het geval was, maar dit soort opmerkingen zette de organisatie wel verder onder druk.

b. Samenwerking met de Moslims

De samenwerking met de Moslims liep vanaf het begin erg prettig. Een aantal ervan kende ik al: als wethouder van de Rotterdamse deelgemeente Feijenoord heb ik vaak en prettig samengewerkt met islamitische instituties. Met een aantal had ik dus ook al een vertrouwelijke band, en dat maakt de samenwerking een stuk makkelijker. In alle openheid konden we spreken over een voor hen gewenst eindpunt, namelijk dat excessen bij de slacht, die daadwerkelijk kunnen voorkomen, verdwijnen, dat er een manier komt van éénduidige halalcertificering (die ontbreekt nu, waardoor er zelfs halal varkensvlees verkocht wordt) en een prominentere rol voor het Contactorgaan Moslims en Overheid, CMO. Ik had bijna dagelijks contact met de Moslims. Dat leidde soms tot hilarische situaties. Er bestonden van Islamitische kant nog wel eens vooroordelen ten aanzien van de Joden en hun lobby. In het begin van het traject sprak ik met mensen die ervan uitgingen dat de Joden de PVV in hun zak hadden en dat die daarom wel tegen zou stemmen.

Helaas was er een aantal daadwerkelijk geesteszieken die zich met de lobby bemoeiden. Eén van hen bleef de Senatoren bestoken met een redenering die erop neerkwam dat het NIK een in de wet erkend bestuursorgaan is, en dat de Moslims een dergelijk instituut ontberen en daarom niet onder artikel 9 EVRM vallen. Nu zou dat op zich geen groot probleem zijn, ware het niet dat één van de partijen in de Kamer graag een verbod zou zien van de halal-slacht, terwijl de koshere slacht zou kunnen blijven bestaan, en er van moslimzijde een gedeelte van de achterban is dat baat heeft bij het verdacht maken van de joodse betrokkenheid bij de lobby. Dat was dus koren op de molen van deze mensen, en zette de relatie tussen ons en de Moslims behoorlijk onder druk. Het wetsvoorstel was naar de zin en begrip van de Kamer niet gericht tegen de Joden of tegen de Moslims, maar tegen de onverdoofde rituele slacht. Het is een inperking van religieuze grondrechten, en er werd dan ook gezamenlijk gestreden door de groepen die daarvan te lijden hebben. Joden, Moslims, en Christenen, al hadden die een laatste een bijzondere positie, omdat zij nu eenmaal geen rituele slacht uitvoeren.

Tot slot het absolute manco aan leiderschap binnen de Joodse gemeenschap. Het Centraal Joods Overleg ontbeert mandaat, richting en ondersteuning om een dergelijk probleem goed te kunnen beantwoorden. We hebben twee opperrabbijnen, een mediarabbijn en een aantal zeer goede lokale rabbijnen. Geen van hen is voor het grotere publiek, waaronder ook de niet-gebonden achterban, een aansprekend gezicht. Dat is niet alleen henzelf aan te rekenen: wij zijn als gemeenschap uitstekend in staat hen af te fakkelen, en hun de lust te ontnemen naar buiten te treden. We gunnen het elkaar niet. Tegelijkertijd is er geen verantwoordelijk professioneel leiderschap. Niemand binnen de Joodse gemeenschap heeft het gezag, de achterban of het bindend vermogen namens allen, of zelfs maar namens velen te kunnen spreken. Ook hier geldt: dit is hun niet alleen zelf aan te rekenen. Je moet wel gek (of zeer betrokken) zijn om in je vrije tijd je met dit soort zaken bezig te houden. Neem daarbij het afbrokkelende belang van het georganiseerde Jodendom, en er tekent zich een verdrietig beeld af.

Op persoonlijk niveau was dat gelukkig anders. Aan mijn eigen Rabbijn Katzman en Opperrabbijn Jacobs heb ik zeer veel steun gehad. Bovendien heb ik met enkele binnen ons team bijzonder prettig samengewerkt. De heren Ritsma, Erwtman, Vis en Eisenmann wil ik in dat verband graag noemen.

5. Samenvatting en conclusies

Politieke geschiedschrijving heeft als doel de politiek beter te laten functioneren. Ik heb u een zeer beknopte doorkijk gegeven van hoe de lobby gegaan is. Ik heb de achtergrond geschetst waartegen het probleem opkwam, en de belangrijke rol die daarbij was weggelegd voor de PvdA. Ik heb u geschetst dat deze wet weliswaar geen primair antisemitische grondslag kent, maar wel weerklank heeft gevonden bij een sterker levend antireligieus gedachtegoed waarbinnen ook antisemitisme kan ontstaan. Ik heb het onvermogen geschetst van de Joodse organisaties om op een professionele manier met deze uitdagingen om te gaan.

Wij zullen de komende jaren vaker te maken zullen hebben met een steeds intolerantere samenleving. Wij kunnen ons alleen wapenen door studie, geestelijke, en waar nodig fysieke weerbaarheid en een gedegen organisatie.

Ik sluit dan ook af met de woorden waarmee de toenmalige vicevoorzitter van het genootschap, Seeligmann, zijn rede ter gelegenheid van de oprichting van het Genootschap afsloot:

Lang heb ik u met dit inleidend woord beziggehouden, maar ik geloof dat het nuttig, of wat hier meer zegt, wenselijk was, dit historisch overzicht te geven omdat deze vele gefaalde pogingen kunnen leren, dat we niet teveel moeten theoretiseeren en de zaak niet moeten laten inslapen, maar onze sympathiën en belangstelling in werkzaamheid moeten omzetten. Doen we dat, dan ben ik zeker dat we slagen. En hiermede verklaar ik deze bijeenkomst voor geopend en stel u voor in de eerste plaats een leider (...) te kiezen¹⁹.

---

¹⁹ *Bijdragen en Mededeelingen van het Genootschap voor Joodse Wetenschap in Nederland, gevestigd te Amsterdam, no1, (Amsterdam, Internationaal Antiquariaat Menno Herzberger) blz 20-21*

ROBBERT BARUCH (Amsterdam, 1967) studeerde politicologie en bestuurskunde in Leiden en Tel Aviv en rondde zijn studie af met een scriptie over Vondels *Palamedes* en de zeventiende-eeuwse Politieke Filosofie. Ook studeerde hij aan het Nederlands Israëlitisch Seminarium in Amsterdam en Yeshiva Machon Meir in Jeruzalem. Hij werkt thans aan zijn proefschrift: een politieke biografie van Mozes. Hij was onder meer werkzaam bij een internationaal reclamebureau, de ING, als zelfstandig gevestigd bestuursadviseur en wethouder. Tot 31 december 2011 is hij senior lobbyist voor het Verbond van Verzekeraars, en op 1 januari 2012 treedt hij in dienst bij Buma/Stemra als Manager Public Affairs. Sinds zijn studententijd is hij actief in Joodse organisaties; hij was voorzitter van IJAR, lid van het presidium van de European Union of Jewish Students, betrokken bij WUJS en lid van Internationale Joodse denktank Koldor. Nu is hij toezichthouder bij JMW en bestuurslid van het CJO, vanuit welke positie hij onder meer betrokken is bij de lobby voor het behoud van de rituele slacht. Naast een aantal andere commissariaten en bestuurslidmaatschappen is hij lid van het dagelijks bestuur van Internationaal Perscentrum Nieuwspoor en voorzitter van de Vereniging voor Beoefenaars van Toegepaste Politicologie.